

שעשה כדברי רבי עשה, ואין מחזירים אותו כ"טועה בדבר משנה". וכן אם עשה כדברי חכמים עשה.

מאי טעמא: מספקא ליה⁽²³⁾, אי הלכה כרבי קכד-ב רק מחבירו⁽²⁴⁾ [כלומר, כשנחלק עליו תנא אחד], ולא מחבריו [ואין הלכה כמותו כשנחלקו עליו רבים]. וכאן שנחלקו עליו רבים, אין הלכה כמותו.

או הלכה כרבי מחבירו ואפילו מחבריו. ולכן אם פסק הדיין כאחד מהם אין מחזירים

כי פליגי, במקרה שירשו חפורה [שדה שחת], ואחר מיתה הוא שובלי [העלה שיבולים], או שלופפי [דקלים, בלא פירות] ואחר מיתה הוא תמרי.

דמר סבר [רבי]: בכור נוטל פי שנים. כיון דהוי שבחא דממילא.

ומר סבר [רבנן]: אינו נוטל פי שנים, כיון דאישתני שמו לאחר מיתה, והוי ראוי.

אמר רבה בר חנא אמר רבי חייא: דיין

ההלכה במחלוקת רבי וחבריו. וכן למדו רוב הראשונים. אך התוספות הקשו, שהרי קיימא לן "הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו", ומדוע כאן מספקא לן?

ותרצו בשני אופנים: א. הגמרא מסתפקת רק במחלוקת המובאת בסוגיין, ולא בכל מקום. אך בעלמא ודאי קיימא לן "הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו".

ב. הגמרא מסתפקת באיזה לשון נאמרה ההלכה, האם נפסק בהדיא "הלכה כרבי מחברו ולא מחבריו", ואז, אם יטעה הדיין לפסוק כרבי מחבריו, הוי טועה בדבר משנה. או דילמא, לא נאמר בפירוש "ולא מחבריו", רק מעצמינו אנו יודעים שלא פסקו כמותו במקום רבים, ולכן אם יטעה הדיין לפסוק כמותו, לא הוי טועה בדבר משנה.

24. אף על גב דקיימא לן "הלכה כרבי מחברו", מכל מקום, יש מקומות שנפסק להדיא דלא כרבי. אלא שבסתמא, במקום שלא נפסק בפירוש, הלכה כמותו. ועיין בספר האשכול (הלכות כלי גויים, קצג ע"א).

ובראבי"ה (חלק ג הלכות יו"ט, סימן תשטו ד"ה וקיבלתי מרבתי) כתב, דאמנם הלכה כרבי מחברו, אך אין הלכה כרבי במקום רבו.

שדרשו מ"לתת לו", דכמתנה שויא רחנמא, ומדלא היה ביד האב ליתנו במתנה אינו נוטל פי שנים, אם כן אף בדיקלא ואלים לא יטול פי שנים?

אמנם, העליות דרבינו יונה כתב, שרב פפא נחלק על הסוגיא דלעיל, וסבר שמחלוקת רבי ורבנן היא בגדרי "בכל אשר ימצא לו". לרבי, שבח הבא מאליו הרי הוא בכלל "ימצא לו". ולרבנן, כיון שהשדה השתנתה, נמצא שהשבחתה לא היתה מצויה לו, ואינו נוטל בו פי שנים. [אמנם יעויין בתוספות לקמן (קכו ב) ד"ה והלכתא, דלכולי עלמא בעינן לשני הפסוקים, יעויין שם].

והנה, בש"ך (ח"מ קטו ה), כתב, ש"דיקלא ואלים" לא הוי דבר שלא בא לעולם, כיון שהשבח טמון בדקל, וכבא לעולם דמי. [ובזה באר, מדוע לדעת הרמב"ם בעל חוב יגבה מאותו שבח, אפילו אם לא יאמר לו "משעבדנא לך מאי דאיני". ואמנם עיין בחידושי הגר"ח (מלוה ולוה פרק כא) שבאר דבעל חוב גובה מדיקלא ואלים כיון שזכות השיעבוד שיש לו על הדקל כולל גם את השבח שיבא מחמתו. ולכאורה סברא זו לא שייכת בככור].

23. בפשטות הספק הוא כיצד לפסוק את

אותו(25).

אמר רב נחמן: אמר רב, אסור(26) לעשות כדברי רבי. ואם עשה דינו בטל.

והיינו דקא סבר, הלכה כרבי מחבריו ולא מחבריו.

ורב נחמן דידיה [בשם עצמו] אמר: מותר לעשות כדברי רבי.

דקא סבר, הלכה כרבי מחבריו ואפילו מחבריו(27).

אמר רבא: אסור לעשות כדברי רבי. ואם עשה עשוי.

קא סבר, מטיין איתמר. כלומר, נאמר בבית המדרש להטות את הדין כרבנן. לדין כדבריהם לכתחילה. ומכל מקום אם נפסק כרבי, אין מחזירים את הדין(28).

תני רב נחמן ב"שאר ספרי דבי רב" [סיפרי

דבי רב" היינו תורת כהנים(29)], וגרס רב נחמן בהם: "בכל אשר ימצא לו", פרט לשבח שהשביחו יורשין לאחר מיתת אביהן. אבל שבח ששבו נכסים מעצמם לאחר מיתת אביהן שקיל.

ומני? רבי היא. כדלעיל.

ומאיך, תני רמי בר חמא ב"שאר ספרי דבי רב", "בכל אשר ימצא לו", פרט לשבח ששבו נכסים מעצמם לאחר מיתת אביהן, וכל שכן שבח שהשביחו יורשין לאחר מיתת אביהן דלא שקיל.

ומני? רבנן היא. עד כאן הפולמוס סביב פסיקת ההלכה במחלוקת רבי ורבנן. אמנם למסקנא סמכינן על דברי רב פפא שיובאו לקמן (קכה-ב) שפסק כדברי רבנן. כיון שרב פפא היה האחרון מכל האמוראים שהובאו לעיל.

אמר רב יהודה אמר שמואל: אין בכור נוטל פי שנים במלוה בשטר(30).

גרא דלישנא דלעיל, נקט "מותר לעשות כדברי רבי. ועיין שיטמ"ק. (אמנם לפירוש השני שהובא בדברי התוספות לעיל, אתי שפיר. דודאי אין הלכה כרבי מחבריו, רק שלא נפסק כן בפירושו, ולכן אם עשה כדבריו, מה שעשה עשוי).

28. רשב"ם. ועיין שיטה מקובצת.

29. "סיפרי דבי רב" היינו תורת כהנים, והיא הברייתא של ספר ויקרא. ו"שאר סיפרי דבי רב", הם שאר הברייתות והמדרשים על החומשים האחרים.

30. למסקנת הגמרא מדובר במלוה בשטר, ואליבא דרבנן. אבל לדעת רבי, נוטל פי שנים.

25. הקובץ שיעורים (שעח) הביא בשם חותנו, הג"ר מאיר אטלס זצ"ל, שדין זה דוקא בדיין המכריע מדעתו, וכיון דמספקא לן, יכול להכריע כרבי או כרבנן. אך אם אינו יודע להכריע, המוציא מחברו עליו הראיה. (כ"כ הרא"ש בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות סימן 1).

26. ואיסורו מקרא ד"לא תטה משפט". רשב"ם. והקשה ב"ברכת אברהם", מדוע דינו בטל והא קיימא לן שאם מסתבר טעמו של היחיד מותר לפסוק כמותו? ותירץ, הכא מיירי שפוסק כרבי לא משום שנראה לו יותר טעמו של רבי, אלא מפני שטעה וסבר דהלכה כרבי אפילו מחבריו. ולכן דינו בטל.

27. היה לו לומר - "הלכה כרבי", אלא אגב

ומקשה הגמרא: **למאן?** כלומר, כאיזו שיטה סבר רבי יהודה, שהוצרך לומר דין זה?
אילימא לדעת רבנן, פשיטא!

השתא אפילו **שבחא דאיתיה ברשותיה** [כגון חפורה והוי שובלי, דלעיל], **אמרי רבנן לא שקיל**, שאין הבכור נוטל בהן פי שנים, **מלוח שאינו מוחזק בנכסים כלל, מבעיא?**

אלא לדעת רבי. וסבר רבי יהודה, שאפילו לדעת רבי אין הבכור נוטל פי שנים במלוח, כיון שאינו מוחזק כלל בנכסים, אלא נייר בעלמא יש לו בידו, הוי ראוי גמור.

מקשה הגמרא: אם כן, **אלא הא דתניא "ירשו שטר חוב, בכור נוטל פי שנים בין במלוח בין ברבית", מני? לא רבי ולא רבנן?**

לכן, חוזרת בה הגמרא, ומתרצת את דברי רבי יהודה: **דלעולם חידש את דינו לדעת רבנן?**

ואם תאמר, לרבנן, פשיטא שאינו נוטל, כיון שאינו מוחזק כלל בנכסים? כדאקשינן לעיל.

יש לומר: **אצטריך. סלקא דעתך אמינא**, מלוח כיון דנקיט שטרא כמאן דגביא דמיא,

ואף רבנן יודו שהבכור יטול פי שנים במלוח, **קא משמע לן רבי יהודה**, שאינו נוטל פי שנים במלוח, דחשיב ראוי.

אמנם, לדעת רבי, בכור נוטל פי שנים במלוח, כיון דחשיב כשבחא דממילא. כדפירשנו לעיל (קכד-א)³¹.

שלחו מתם, [שלחו מארץ ישראל לבבל]: **בכור נוטל פי שנים במלוח אבל לא ברבית** [כגון שהלוח לעכו"ם]. והטעם יבואר להלן.

והוינן בה: **למאן?**

אילימא לרבנן, השתא שבחא דאיתיה ברשותיה אמרי רבנן דלא שקיל, מלוח **מבעיא?**

אלא לרבי.

ולרבי, ברבית לא נוטל פי שנים?

והתניא **"רבי אומר בכור נוטל פי שנים בין במלוח בין ברבית"**?

אלא לעולם, רבנן היא.

וקא משמע לן: **דמלוח כמאן דגביא דמיא**, ואף לדעת רבנן חשיב כמוחזק, ובכור נוטל בה פי שנים. ולא כדברי רבי יהודה אמר

(רעח,ו) שתירץ דעת הרשב"ם.

31. בעליות דרבינו יונה (לעיל קכד-א) הקשה, מה ענין מלוח בשטר לדין שבח הבא מאליו? הלא שטר חוב כבר אתא ליד האב ויכול להקנותו בכתיבה ומסירה, מה שאין כן שבח שאינו יכול להקנותו? ותירץ א. דסוגיין פליגא על הגמרא לעיל,

ובדעת רבי מאבאר הרשב"ם, כיון שהשטר הוי כגוף והמלוח היא השבח, לכן נוטל בשבח פי שנים.

והקשו בתוספות, אם כן מדוע אמרו חכמים שאין הבכור נוטל פי שנים, הא כיון שיחלקו את השטרות ויטול בשטרות פי שנים, שהרי הם הגוף, ממילא יגבה את החוב, ויטול פי שנים בשבח, שהרי הוא המלוח? ועיין בקצות החושן

שמאל דלעיל.

אמנם, בריבית אינו נוטל פי שנים, כיון שבא ליטול דבר שלא היה שלו מעולם, והוי ראוי.

אבל מעות מלוה, כיון שמעות הלוהו, ואותם הוא נוטל מכח השטר, נמצא השטר מוחזק בידו במקום מעותיו, והרי הוא כמו משכון. ובמלוה שהניח עליה משכון לכולי עלמא נוטל פי שנים. דבעל חוב קונה משכון⁽³²⁾.

אמר ליה רב אחא בר רב לרבינא: איקלע אמימר לאתריי, [אמימר הזדמן למקומינו] ודריש, בכור נוטל פי שנים במלוה אבל לא בריבית.

אמר ליה: נהרדעי לטעמייהו [אמימר, סבר כרב נחמן המובא להלן, ששניהם היו מנהרדעא].

דאמר רבה, יתומים שגבו קרקע בחוב אביהם, יש לו [כלומר, בכור נוטל פי שנים]. כיון שהקרקע היתה משועבדת לאביהם בחייו, והרי היא כמו משכון. וחשיב כמוחזק⁽³³⁾.

אבל, אם גבו מעות, אין לו. לפי ש"מלוה להוצאה ניתנה", ואין אלו המעות שהלוה לו. וכאילו לא הוחזק בהם אביהם מעולם⁽³⁴⁾.

ובארו האחרונים: דלמאן דאמר שיעבודא דאורייתא הוי קנין שיעבוד בקרקע, ולכן נחשב כמוחזק. מה שאין כן למאן דאמר שיעבודא לאו דאורייתא, אין כאן קנין, אלא רק ערבות לתשלום החוב, ולכן אינו כמוחזק בקרקע.

34. ומוכח מכאן, דאף למאן דאמר "שיעבודא דאורייתא", מכל מקום אין המטלטלין משתעבדים, רק הקרקעות.

ולכאורה קשה מכאן, לדברי הרשב"ם לקמן (קעה"ב) שכתב, שהמקור לדין שיעבוד, למאן דאמר שיעבודא דאורייתא, הוא מקרא ד"יוציא אליך את העבוט", והרי פסוק זה עוסק במטלטלין?

ובספר המקנה (קידושין יג"ב) תרץ, דמעיקר הדין אכן חל שיעבוד על המטלטלין, אלא, כיון ששיעבוד הרי הוא כערבות, אם כן, כיון שאין המלוה סומך דעתו על המטלטלין, כיון שאפשר להעלימן בקלות, לא חל שיעבוד עליהם.

אכן, אם יאמר בפירוש שדעתו על המטלטלין, יחול עליהם שיעבוד. ובמקרה זה עוסק הפסוק.

וסברה, דשבח התמעט מ"מצא לו", פרט לזה שאינו מצוי בידו. ולכן אף מלוה אינה מצויה בידו. [אמנם תירוץ זה לא שייך לפי דברי התוספות להלן (קכו ב ד"ה הלכתא) שכתב דבעינן את שני הפסוקים יעו"ש].

ב. כיון שקנין שטרות אינו אלא מדרבנן, נמצא שמדאורייתא אין האב יכול להקנות את השטרות לבנו. ולכן הוי ראוי. [גם תירוץ זה צ"ב, שהרי מה שאין האב יכול להקנות את השטרות לבנו מחייו אין זה מחמת חיסרון בבעלותו, אלא רק שאים אפשרות מעשית לפעול את הקנין]. ועיין בשיעורי הגר"ש רוזובסקי.

32 רשב"ם, ומבואר לכאורה בדבריו, דמלוה בשטר הוי כמלוה שיש עליה משכון. וקשה, הא שביעית אינה משמטת מלוה שיש עליה משכון, ואילו מלוה בשטר משמטת? ועיין קובץ שיעורים (שפד).

33. בגמרא לקמן (קעה"ב) מבואר שסברת רבה שייכת רק למאן דאמר שיעבודא דאורייתא, אך למאן דאמר שיעבודא לאו דאורייתא לא הוי כמוחזק. (ועיין ר"ן).